

Світлана ПОТАПЕНКО (Київ)

ФАМІЛЬНИЙ АРХІВ КРАСОВСЬКИХ: СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

1. Фамільні архіви

Фамільні архіви українських старшинських родів – важлива, але не достатньо розроблена проблема вітчизняного джерелознавства. Переважну більшість досліджень у цій ділянці становлять статті й розвідки, присвячені окремих родам та їхнім рукописним зібранням¹.

Єдиним монографічним дослідженням є праця Г. Папакіна “Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти другої половини XVII–XX ст.

¹ *Николайчик Ф.* Род Лашкевичей и дневник одного из них // Киевская старина (далі – КС). – 1887. – № 12. – С. 696–716; *Стороженко Н. В.* Отрывки из фамильных преданий и архивов // Там само. – 1891. – № 2. – С. 320–334; *його ж.* Из фамильных преданий и архивов // Там само. – 1892. – № 2. – С. 347–348; *Гатцук С. А.* Архив Борщовых: (Опыт использования фамильных бумаг). – Чернигов, 1917. – 28 с.; *Ксензенко С.* К истории рода Зарудных: (Из семейного архива Скибинских) // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – 1917. – Т. 15. – С. 73–85; *Собрание И. Я. Лукашевича и Н. А. Маркевича: Описание / Сост. Я. Н. Цапов.* – М., 1959. – 144 с.; *Сапухіна Л. П.* Полуботківські архіви і Сумщина // Український історичний журнал. – 1992. – № 3. – С. 138–140; *Заруба В. М.* Охочекомонний полковник Ілля Новицький та його архів // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 22–38; *Плачинда В. П.* Архів Житецьких з рукописних фондів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України // Там само. – С. 134–139; *Кіржаєв С. М.* З історії рукописних зібрань установ Всеукраїнської академії наук // Там само. – С. 140–153; *Коваленко О.* Праця П. К. Федоренка “Архів Милорадовичів” // Студії з архівної справи та документознавства. – 1998. – Т. 3. – С. 150–154; *Яненко З.* Особові фонди, втрачені Державним архівом Полтавської області у роки Другої світової війни // Там само. – 1999. – Т. 4. – С. 149–151; *Литвинова Т. Ф.* Папери родини Полетик у фондах Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 3. – С. 108–111; *Сокирко О.* Фамільні архіви // Нариси з історії архівної справи в Україні / За заг. ред. І. Матяш, К. Климової. – К., 2002. – С. 126–136. Окремо слід назвати фундаментальні видання: Сулимовський архів. Фамільные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII – XVIII в. / Предисл., подготов. А. М. Лазаревского. – К., 1884. – 316 с.; Мотыжский архив. Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв. Изд. Андрея и Александра Савицких / Предисл., подготов. А. М. Лазаревского. – К., 1890. – 223 с. (див. рецензію О. Маркевича на це вид.: КС. – 1890. – № 9. – С. 519–521); *Стороженки: Фамільний архів.* – К., 1902. – Т. 1. – 512 с. + XIII с.; 1906. – Т. 2. – 708 с.; 1907. – Т. 3. – 609 с.; 1910. – Т. 4. – 608 с.; 1908. – Т. 6. – 797 с.; 1908. – Т. 7. – 519 с. + 103 с.; 1910. – Т. 8. – 720 с. + 18 с. + 227 с.; *Любецкий архив графа Милорадовича.* – К., 1898. – Вип. 1. – 256 с. + VI с.

та архівна спадщина роду Скоропадських”, в якій подано загальну характеристику історії виникнення, формування і наукового опрацювання рукописних зібрань української еліти та спеціально розглянуто документальний спадок Скоропадських².

На думку Г. Папакіна, термін “фамільний архів” є найбільш відповідним для означення усієї сукупності документів, накопичених певним родом чи кількома родами у результаті службової і господарської діяльності, шлюбно-сімейних зв’язків та зміни власників маєтків. Дослідник особливо наголошує, що в одному архіві могли відкритися документи різних родів, а також численних категорій пов’язаної з родом (чи родами) людної – господарських службовців, духівництва, посполитих, – що унеможливило послуговуватися вужчим за своїм значенням терміном “родовий (сімейний) архів”³. Специфічною рисою фамільних архівів є їхня прив’язаність до певного регіону й видове різноманіття⁴. Цей “своєрідний історико-архівний феномен” постав у результаті карколомних суспільно-політичних й економічних трансформацій середини XVII ст., коли на вершині соціальної піраміди Гетьманщини опинилася козацька старшина й покозачена шляхта. Саме тому фамільні зібрання української еліти містили (за одиничними винятками) документи не раніше 1650-х – 1660-х років⁵.

Г. Папакін підготував проект реконструкції фамільних архівів української лівобережної старшини другої половини XVII – початку XX ст.⁶. До проекту включено 114 родинних зібрань, зокрема і тих, що належали слобідській еліті – Донцям-Захаржевським, Капністам, Кондратьєвим, Куколь-Яснопольським, Савичам, Щербініним⁷.

До терміна “фамільні архіви” схиляється й Г. Швидько, наголошуючи на великій історичній вазі родинних зібрань, що “з покоління у покоління [...] передавалися у вигляді окремих паперів або рукописних збірників документів і матеріалів з метою утвердження давності роду, фіксації його привілеїв і прав на володіння землею і підданими”⁸.

На відміну від Г. Швидько та Г. Папакіна, сучасна дослідниця поміщицьких документальних зібрань Правобережної України XVI–XVIII ст. Н. Черкаська застосовує поняття “родовий архів” (частинами якого могли бути “родинні архіви”) та “приватна архівістика” (останній термін увів до наукового обігу

² Папакін Г. Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти другої половини XVII – XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських. – К., 2004. – 416 с.

³ Там само. – С. 58–59.

⁴ Там само. – С. 59–80.

⁵ Там само. – С. 30, 40.

⁶ Там само. – С. 356–380. Проект оприлюднено на офіційному сайті Державної архівної служби України: http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/Ukrainian_elite.php

⁷ Папакін Г. Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти... – С. 360, 362–364, 374, 380.

⁸ Швидько Г. Фамільні архіви Гетьманщини: археографічний аналіз публікацій // Український археографічний щорічник. Нова серія (далі – УАЩ). – К., 2002. – Вип. 7. – С. 13; *іт ж.* Особенности состава фамильных архивных фондов и методика их анализа: (На материалах Левобережной Украины) // Перестройка в исторической науке и проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин: Тезисы докладов и сообщений V Всесоюзн. конф.: (30 мая – 1 июня 1990 г.). – К., 1990. – С. 184–185.

польський вчений К. Бучек)⁹. Дослідниця звертає увагу на той факт, що означення “фамільні”, “родинно-майнові”, “приватновласницькі” чи “поміщицькі” архіви не відповідають суті досліджуваного нею явища, адже “архіви магнатерії Правобережної України містили документи, що характеризували державний лад, судочинство і право; соціальне розшарування, мову населення; економічне становище, суспільно-політичне життя, побут з XIV до початку XX ст.”¹⁰.

Термінами “родовий архів” та “фамільний фонд” стосовно магнатських рукописних зібрань послуговується Л. Гісцова¹¹. Означенням “родинний архів” такі документальні комплекси окреслював М. Ковальський¹².

В історичній літературі другої половини XIX – початку XX ст. послуговувалися термінами “фамільний” та “родинний” (“семе́йный”) архів як синонімічними. Це, зокрема, спостерігаємо в численних публікаціях О. Лазаревського¹³ і фундаментальному “Опыте русской историографии” В. Іконникова¹⁴.

⁹ Черкаська Н. Джерела з історії приватної архівістики у XVIII столітті: (На прикладі архівів магнатерії Правобережної України) // УАЩ. – К., 2012. – Вип. 16/17. – С. 7–23; *її ж.* Архіви магнатерії Правобережної України: Історія формування, структура, інформаційний потенціал: (Київські зібрання): Дис. ... канд. іст. н. – К., 2010. – 283 с.; *її ж.* Інформативний потенціал магнатських родових архівів Лівобережної України // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – К., 2002. – Вип. 5. – С. 190–203; *її ж.* До історії формування збірки магнатських фондів Центрального архіву давніх актів у Києві (1921–1943) // Архіви України. – 2002. – № 4/6. – С. 77–120.

¹⁰ *її ж.* Джерела з історії приватної архівістики... – С. 8.

¹¹ Гісцова Л. З. До історії родових і особових фондів землевласників Правобережної України XVI – початку XX ст. // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: Наукові доповіді Всеукр. конф.: (19–20 листоп. 1996 р.). – К., 1997. – Ч. 1. – С. 101–106.

¹² Ковальський М. П. Документи родинного фонду Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерела з соціально-економічної історії України XVI–XVIII ст. // Архіви України. – 1983. – № 3. – С. 60–63.

¹³ Лазаревский А. М. Сулиминский фамильный архив // КС. – 1882. – № 11. – С. 292–327; *його ж.* Петр Семенович Забела, знатный войсковый товарищ. 1665–1703 г. (отрывки из семейного архива) // Там само. – 1883. – № 7. – С. 506–538; *його ж.* Галагановский фамильный архив // Там само. – 1883. – № 11. – С. 452–469; *його ж.* Отрывки из семейного архива Полетик // Там само. – 1891. – № 4. – С. 97–116. Відзначимо нарікання Олександра Матвійовича на жахливий стан збереженості родинних паперів попри їхню очевидну наукову вагу: “Бумаги фамильных архивов служат главнейшим источником для изучения бытовой истории и в этом отношении пользуются первостепенным значением. Между тем о сохранении их у нас мало заботятся; в особенности это должно сказать о Малороссии, где много фамильных архивов погибло уже навсегда. Значительное количество их погибло от пожаров при истреблении всего имущества владельца, но гораздо больше утратилось архивов по амбарам и чердакам от мышей, сырости и вообще от небрежения” (Лазаревский А. М. Предисловие // Сулимовский архив. – С. 1). Те саме зауважував блискучий знавець архівів Глухівщини П. Дорошенко: “Уже на наших глазах у нас в Малороссии много фамильных архивов погибло навсегда [...] Исчезли семейные архивы следующих старинных глуховских фамилий: Жураховских, Туманских, Уманцев, Скоропадских, Карповых, Кулябок, Высоцких, Пироцких, Дергунов, Лазаревичей, Магеровских, Романовских и т. д.” (Цит. за: Василенко М. [Рец.:] Древности. Труды Археографической комиссии Императорского Московского археологического общества, изданные под ред. М. В. Довнар-Запольского. – М., 1898–1899. – Т. 1. – Вып. 1, 2, 3 // КС. – 1900. – № 2. – С. 84–85).

¹⁴ Иконников В. С. Опыт русской историографии. – К., 1892. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 1072–1349.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

У сучасному вітчизняному архівознавстві загальноприйнятими є поняття “фонд особового походження” (фондоутворювачем є фізична особа) та його різновиди – “сімейний” (“родинний”) і “родовий фонд” (утворений відповідно не більше ніж трьома та менш ніж чотирма поколіннями роду)¹⁵. Те ж саме спостерігаємо у російському архівознавстві¹⁶, адже відповідний поділ було унормовано за часів СРСР¹⁷.

На нашу думку, “право на життя” мають усі згадані терміни, але з певним семантичним уточненням: “фамільний архів” – це зібрання комплексне, як за видовим і тематичним складом документів, так і за їхнім походженням (об’єднує зібрання кількох (не)споріднених родів); “родовий архів” містить документи кількох поколінь одного роду, а “сімейний” (чи “родинний”) об’єднує архівалії не більше трьох поколінь однієї родини; “особистий архів” утворюється в результаті життєдіяльності конкретної особи. Термін “приватний архів”, вочевидь, може бути застосований до кожного з цих чотирьох понять, оскільки вказує не на тематичне і хронологічне наповнення, а на спосіб формування і належність відповідного зібрання. Папери Красовських, виявлені нами у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, підпадають під перше (і останнє) визначення, про що детально йтиметься нижче. Але спершу кілька загальних зауваг щодо архівів слобідської еліти.

Порівняно із рукописними зібраннями аристократичних родів Гетьманщини фамільні архіви старшинсько-дворянських родів Слобідської України досліджені значно слабше. Власне, коло публікацій обмежується такими: хронікою старшинсько-священницької родини Острозько-Лохвицьких, оприлюдненою у 1886 р. на сторінках “Киевской старины” Ф. Ніколайчиком¹⁸;

¹⁵ Архівістика: Термінологічний словник / Авт.-упоряд. К. Є. Новохатський, К. Т. Селівестрова та ін. – К., 1998. – С. 16, 48, 53, 57, 59; Архівознавство / За заг. ред. Я. С. Калакури, І. Б. Матяш. – К., 2002. – С. 152.

¹⁶ Алексеева Е. В., Афанасьева Л. П., Бурова Е. М. Архивоведение: Учебник / Под ред. В. П. Козлова. – М., 2005. – С. 68; Тальчаров А. Д. Архивоведение: Конспект лекций. – М., 2004. – С. 51–53. Про фонди особового походження в російських архівосховищах див.: Петровская И. Ф. Биографика: Введение в науку и обозрение источников биографических сведений о деятелях России 1801–1917 годов. – СПб., 2010. – С. 272–302.

¹⁷ Иванова О. Проблема разграничения понятий в архивоведении (на примере дефиниций комплексов документов личного происхождения) // Студії з архівної справи та документознавства. – 2009. – Т. 17. – С. 112–118. Обговорення проблеми комплектування і зберігання фондів особистого походження радянськими архівознавцями див.: Дмитриев С. С. Личные архивные фонды. Виды и значение их исторических источников // Вопросы архивоведения. – 1965. – № 3. – С. 35–48; Колосова Э. В., Цаплин В. В. Государственные архивы и документальные фонды личного происхождения // Там само. – № 4. – С. 14–23; Мамонов В. М. О собрании документов личного происхождения государственными архивами СССР // Археографический ежегодник за 1979 год. – М., 1981. – С. 3–12; Сырченко Л. Г. К проблеме научной организации документов деятелей русской литературы и искусства // Там само. – С. 12–25. Тоді ж було підготовлено три томник “Личные архивные фонды в государственных хранилищах СССР” (М., 1962. – Т. 1: А–М. – 478 с.; 1963. – Т. 2: Н–Я. – 503 с.; 1980. – Т. 3. – 544 с.), який нині доступний он-лайн: http://www.rusarchives.ru/guide/lf_ussr/content.shtml

¹⁸ Ф. Н. [Николайчик Ф.] Записки новооскольского дворянина И. О. Острожско-Лохвицкого (С добавлением заметок сына его Петра Ивановича) // КС. – 1886. – № 1. –

стислим звітом Д. Багалія про обстеження у 1888 р. паперів Щербініних, Донців-Захаржевських і князів Крапоткіних в архіві П. Флоти в с. Бабаях на Харківщині та про огляд документів із архіву князя Д. Голіцина¹⁹; передруком Д. Багалієм уривків із родинної хроніки Квіток, опублікованих у середині XIX ст. архієпископом Харківським і Охтирським Філаретом (Д. Г. Гумілевським)²⁰; описом 135-ти документів до історії Слободжанщини, виявлених О. Маркевичем у архіві графів Толстих²¹, і публікацією окремих із них Д. Багалієм²²; спеціальним томом “Збірника Харківського історико-філологічного товариства”²³. Останнє видання, упорядковане Д. Міллером, містить регести й окремі документальні публікації з архівів графів Строганових у с. Хотині, Линтварьових у с. Луках (де зберігалися папери Кондратьєвих), власне Кондратьєвих у м. Богодухові та Капністів у с. Михайлівці (з паперами Полуботків, Коробовських та Іваненків) на Сумщині²⁴. Окрім того, маємо згадки про рукописне зібрання Запар, яке існувало ще в середині XIX ст.²⁵. Не викликає сумнівів наявність свого часу родинних зібрань Абаз (у с. Дворічний Кут під Харковом)²⁶, Алфьорових (у с. Бездрик та с. Попівка під Сумами)²⁷, Квіток (в с. Основа під Харковом)²⁸, Лесевицьких С. 350–370; № 3. – С. 729–762; № 5. – С. 130–154; № 10. – С. 330–368; № 11. – С. 472–499; № 12. – С. 627–663.

¹⁹ *Багалей Д. И.* Семейные бумаги Щербининых, князей Крапоткиных и Донцов-Захаржевских в имении П. П. Флоты в с. Бабаях // КС. – 1888. – № 11. – С. 23–27; *його ж.* Заметка о новых материалах для истории Слободской Украины // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – 1893. – Т. 5. – С. 168–173, 255–280 (серед інших опубліковано 11 документів з архіву П. Флоти).

²⁰ Извлечение преосв. Филарета Харьковского из семейных записок Квиток / Предисл. Д. И. Багалей // Харьковский сборник. – 1888. – Вып. 2. – С. 189–194. Хроніку читав І. Срезневський: *Срезневский И. И.* Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины со времени ее заселения до преобразования в Харьковскую губернию. – Харьков, 1883. – С. 8 (прим. 3).

²¹ *Маркевич А. И.* Столбцы, принадлежащие графу М. М. Толстому (в Одессе) // КС. – 1889. – № 2. – С. 506–512; № 3. – С. 746–751.

²² *Багалей Д. И.* Заметка о новых материалах для истории Слободской Украины. – С. 215, 244–248.

²³ Архивы Харьковской губернии / Сост. Д. П. Миллер. – Харьков, 1902. – 239 с.

²⁴ Там само. – С. 1–87, 93–130, 158–176. Про Михайлівський архів Капністів також див.: *Маркевич А. М. (?)*. Сведения об остатках семейного архива Полуботок // КС. – 1901. – № 4. – С. 12–13; *Сапухіна Л. П.* Полуботківські архіви і Сумщина. УІЖ. – 1992. – № 3. – С. 138–140.

²⁵ *Багалей Д. И.* Заметка о новых материалах для истории Слободской Украины. – С. 172.

²⁶ Збереглася рукописна історія цього роду, укладена протягом 1819–1829 рр. Василем Миколайовичем Абазою на схилі літ “для памяти и нужных сведений детям и потомству” (НБУВ.ІР. – Ф. XII. – Спр. 702. – 252 арк.).

²⁷ Про цей рід див.: *Алфьоров О. А.* Старшинський рід Алфьорових: генеалогія, соціально-політичне та майнове становище слобідської гілки другої половини XVII – початку XX ст. – Біла Церква, 2009. – 150 с.

²⁸ Папери Г. Ф. Квітки-Основ'яненка зберігаються у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ф. 67, 148 справ) та в Музейному зібранні Російської державної бібліотеки (РДБ. – Ф. 178. – Спр. 8525. – 34 арк.). Про історичні праці Іллі Івановича та Григорія Федоровича Квіток див. ширше:

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

(мали численні маєтності на Охтирщині)²⁹, Розальйонів-Сошальських (володіли селами Гусинець, Моначинівка, Юр'ївка та Жеребець на Ізюмщині, у їхніх маєтностях полюбляв зупинятися Григорій Сковорода)³⁰.

Однак деяка частина рукописних зібрань слобідської еліти все ж дійшла до нашого часу і зберігається, головним чином, у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). Це зібрання вже згадуваних Кондратьєвих (ф. 1717)³¹, Донців-Захаржевських (ф. 2025), Щербініних (ф. 2067)³², Рахманових (ф. 2049), Самборських (ф. 2053)³³, Ковалевських (ф. 1814), Корнєєвих (ф. 2030), Малиновських (ф. 2039), Пассеків (ф. 1631), В. Каразіна (ф. 2031). Ці фонди були передані до ЦДІАК України з Центрального державного історичного архіву в Харкові – колишнього Історичного архіву при Харківському університеті³⁴. Окрім того, в Одеському обласному державному архіві відклялися деякі документи Кондратьєвих³⁵. У російських архіво-

Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. – Харків, 2007. – С. 256–288; *Багалей Д. И.* Исторические повести и статьи Гр. Фед. Квитки // *Багалей Д. И.* Очерки из русской истории. – Харьков, 1911. – Т. 1. – С. 454–478.

²⁹ Докладніше про цей рід див.: *Михайліченко М., Потапенко С.* Слобідські старшинсько-дворянські роди Лесевичів і Лесевицьких: генеалогічні розписи XVIII – початку XX ст. // Наукові записки: Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – К., 2012. – Т. 24. – С. 277–302. Родинну хроніку Лесевицьких свого часу використовували І. Срезневський та Філарет (Гумілевський): *Срезневский И. И.* Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины... – С. 17 (прим. 1), 20 (прим. 1); *Филарет [Гумилевский Д. Г.]* Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Харьков, 2006. – Т. 3. – С. 77–79.

³⁰ Ширше див.: *Потапенко С.* Слобідський старшинський рід Розальйонів-Сошальських: до реконструкції родоводу (кінець XVII – середина XIX ст.) // Генеалогічні записки. – Львів, 2013. – Вип. 11. – С. 95–103.

³¹ Маємо справу з колишнім архівом графів Строганових у с. Хотіні, який обстежував Д. Міллер (Архивы Харьковской губернии. – С. 1–74).

³² Останні два фонди утворилися, напевно, в результаті штучного поділу згадуваного архіву П. Флоти у с. Бабаях.

³³ Із цим зібранням свого часу працював Д. Багалій: *Багалей Д. И.* Два деятеля из культурной среды харьковского духовенства (Священник Василий Фотиев и священник Андрей Самборский) // *Багалей Д. И.* Очерки из русской истории. – Т. 1. – С. 53; *його ж.* Заметка о новых материалах для истории Слободской Украины. – С. 172 (прим. 2). Про цей архів згадує Н. Черкаська, зазначаючи, що на 1928 р. в Ізюмському округовому музеї зберігалися 509 документів Малиновського та Самборського, які мали бути передані до Ізюмського окрархіву (*Черкаська Н.* До історії формування збірки магнатських фондів Центрального архіву давніх актів у Києві... – С. 104 (прим. 72)). Частково листування А. Самборського опубліковано: *Жмакин В.* Письма протоиерея А. А. Самборского к императору Александру I и князю А. Н. Голицыну // Христианское чтение. – СПб., 1894. – № 11–12. – С. 425–452.

³⁴ *Иванов С. М.* Центральный Историчний архів у Харкові // Архівна справа. – 1925. – Кн. 1. – С. 127–128.

³⁵ Державний архів Одеської обл. – Ф. 137: Особовий фонд Андрія Васильовича Кондратьєва. – 40 справ. Згідно з описом документи охоплюють 1737–1841 рр. Це переважно купчі на сумські маєтності (Опись архивных материалов семейного архива Кондратьевых. – 4 л.).

сховищах переховуються папери Коновничиних³⁶, Лисаневичів³⁷ і Тев'яшових³⁸.

Упевнені, цілеспрямовані пошуки можуть суттєво розширити перелік збережених (хоча б частково) фамільних архівів слобідської еліти. Так, у фондах Інституту рукопису НБУВ під час фронтального перегляду картотеки ф. П "Історичні матеріали" було виявлено папери з архіву Красовських. Власне, привернули увагу купчі сумського полкового обозного Тимофія Михайловича Красовського. Ця знахідка наштовхнула на глибше дослідження історії роду та подальшу архівну евристику, в результаті якої у ф. III "Листування" Інституту рукопису НБУВ було виявлено епістолярій представників роду. Тож нижче подаємо основні генеалогічні відомості про Красовських та огляд виявлених документів під кутом зору реконструкції їхнього фамільного архіву.

2. Рід Красовських

На сьогодні єдиним цілісним дослідженням генеалогії Красовських лишається відповідна стаття у "Малороссийском родословнике" В. Модзалевського³⁹. Деякі додаткові відомості з метричної книги села Нового (Євтухового чи Ляхового) Білоуса на Чернігівщині*, де одна з гілок роду мала спадкові володіння, нещодавно оприлюднено В. Зайченко⁴⁰. Біографії окремих Красовських, які служили в Чернігівському полку, досліджено В. Кривошеєю⁴¹.

³⁶ Російський дворянський рід, який мав маєтності на Слобожанщині. З цього роду походив герой війни 1812 р., генерал від інфантерії Петро Петрович Коновнин, який народився в 1764 р. на Охтирщині (швидше за все, в с. Каплунівці, яке належало його матері Ганні Яремівні). Коновнини були споріднені зі слобідським полковничим родом Перехрестових-Осипових та дворянами Щербінініми. НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 5036. – Арк. 2–2 зв.; *Потاپенко С. П.* Список козаків Охтирського слобідського полку 1764 р. // Наукові записки: Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – К., 2010. – Т. 21. – С. 37 (прим. 10). Папери Петра Петровича Коновнина, його дружини Ганни Іванівни (уродженої Корсакової) та їхніх синів Петра й Івана зберігаються у РДБ (Ф. 133. – 755 спр. за кінець XVIII ст. – 1860-ті рр.), Російському державному військово-історичному архіві (Ф. 225. – 27 спр. за 1773–1852 рр.) та Державному історичному музеї, м. Москва (далі – ДІМ). – Ф. 397. – 27 спр. за 1763–1890 рр.).

³⁷ Сотничий, у подальшому дворянський рід із Острогжчини: ДІМ. – Ф. 311. – 4 спр. за 1764–1905 рр.

³⁸ Острогзький полковничий рід російського походження, поріднилися з князями Лобановими-Ростовськими: Санкт-Петербурзьке відділення Інституту російської історії Російської академії наук. – Ф. 226. – 22 спр. за 1629 р., 1684–1768 рр., 1809–1810 рр.; Державний центральний театральний музей ім. О. О. Бахрушина (м. Москва). – Ф. 279. – 12 спр. за 1895–1915 рр. Родинна хроніка Тев'яшових була доступна Філарету (Гумілевському): *Филарет [Гумилевский Д. Г.]*. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Харьков, 2006. – Т. 3. – С. 77.

³⁹ *Модзалевский В. Л.* Красовские // *Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник. – К., 1910. – Т. 2: Е–К. – С. 566–592.

* Тепер село Новий Білоус Новобілоусівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області.

⁴⁰ *Зайченко В.* Новобілоусівська метрична книга та її персоналії. – Чернігів, 2012. – С. 8–28.

⁴¹ *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини: Енциклопедія. – К., 2010. – С. 439–440.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

Решта ж історіографічних знахідок – це принагідні згадки й уривкові дані⁴². Важливо наголосити, що в історіографії головну увагу приділено “чернігівським” Красовським. Натомість генеалогію і біографії представників роду із Сумщини відтворено лише в загальних рисах.

Стисло родовід Красовських на сьогодні виглядає таким чином. Засновником роду, вочевидь, був волинський шляхтич Юрій Красовський, який у 1633 р. отримав на ленному праві с. Волинку в “рекуперованому” Чернігівському воєводстві Речі Посполитої⁴³. Це володіння у 1659 р. було підтверджено Йосипові Красовському (найімовірніше, синові чи братові Юрія) і закріплено за його шістьма синами⁴⁴, з яких достеменно відома доля лише Михайла. Той народився перед 1673 р., на межі XVII і XVIII ст. служив сотником Новобілоусівської сотні Чернігівського полку й був одружений із місцевою шляхтянкою з роду Грембецьких (свояків Івана Мазепи)⁴⁵. Дружина йому принесла в посаг ґрунти у с. Новому Білоусі, котрі й надалі закріпилися за “чернігівськими” Красовськими. Нащадки Михайла Йосиповича належали до старшини Чернігівського полку, зокрема значковими товаришами служили Павло, Яків і Дмитро Михайловичі та їхні сини, про що детальніше йтиметься нижче⁴⁶.

⁴² Долгорукий П. Российская родословная книга. – СПб., 1854. – Ч. 1. – С. 35 (згадано серед шляхетських родів, які існували в Литві та Польщі перед 1600 р.); Милорадович Г. А. Родословная книга черниговского дворянства. – Чернигов, 1901. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 51–52; Т. II. – Ч. 3. – С. 160–161; Слабченко М. К истории малорусских дворянских родов (по фамильным архивам): Красовские // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1916. – Вып. 14. – С. 229–231; Власов В. М. Красовські // Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. – Суми, 2003. – С. 230–231; Лисенко С., Чернецький Є. Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): список шляхти Волинської, Київської та Подільської губерній, дворянські права якої перевірила Центральна ревізійна комісія. – Біла Церква, 2007. – С. 229–230 (Красовських на 1840-ві роки зафіксовано у всіх трьох правобережних губерніях); Томазов В. В. Красовські // Енциклопедія історії України. – К., 2008. – Т. 5: Кон-Кю / Редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. – С. 304–305; Заруба В. М. Козацька старшина Гетьманської України (1648–1782): персональний склад та родинні зв'язки. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 241–243, 708–711.

⁴³ Руська (Волинська) метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673. – К., 2002. – С. 676. Цю маєтність у 1620-х роках тримав Петро Крухельський, потім Ян Куновський, який і продав її у травні 1632 р. Юрієві Красовському (Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). – К., 2006. – С. 260, 432).

⁴⁴ Модзалевский В. Л. Красовские. – С. 566; Кулаковський П. Козацьке посольство на сейм 1659 року // Гадацька унія 1658 року / Ред. кол. П. С. Сохань, В. А. Брехуненко та ін. – К., 2008. – С. 113. П. Кулаковський зауважує, що сеймові надання старшині 1659 р. були, радше, закріпленням уже набутих займанщин чи володінь перед 1648 р. (Кулаковський П. Козацьке посольство... – С. 124). Це узгоджується зі згадками про Юрія Красовського 1640-х рр. (Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина... – С. 242 (прим. 256), 343–344, 346, 354, 405).

⁴⁵ Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. – С. 435–436, 440; Галушко О. Є. Білоусівська сотня Чернігівського полку: (Друга половина XVII – XVIII ст.) // Сіверянський літопис. – 2001. – № 4. – С. 195; Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 158.

⁴⁶ Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка 1729–1730 гг. // Матеріали для історії економічного, юридичного і суспільного життя Старої

Однак двоє синів Михайла Красовського – Тимофій (близько 1697 р. н.)⁴⁷ і його молодший брат Іван (близько 1712 р. н.)⁴⁸ – осіли на Слобожанщині. На нашу думку, це було пов'язано з одруженням Тимофія Михайловича з невідомою на ім'я донькою підпрапорного Сумського полку, представника місцевої старшинської родини Івана Федоровича Татарінова (Татарчука)⁴⁹. Батько останнього служив сумським полковим хорунжим та лебединським сотником і за хрещеного мав самого сумського полковника Герасима Кондратьєва⁵⁰. Інакше кажучи, Тимофій Михайлович через шлюб увійшов до потужного клану Кондратьєвих. Уже наприкінці 1720-х років він очолив Першу Лебединську сотню Сумського полку⁵¹, протягом 1741–1763 рр. посідав уряд сумського полкового обозного⁵², а в 1758 р. був одним із претендентів на сумське полковництво⁵³. Йому вдалося сформувати чималий маєтковий комплекс навколо хуторів Гудимівщини, Рябушок і Кулички, в селах Будилці, Селищі і Озаку* під Лебедином. У 1764 р. він помер, залишивши синів Івана (близько 1740 р. н.)⁵⁴ чи 1744 р.⁵⁵ або 1745/1746 р. н.)⁵⁶ і Андрія (близько 1750 р. н.)⁵⁷, доньку Параску⁵⁸ та другу (?) дружину Агафію Дем'янівну (імовірно в дівоцтві – Тимченко)⁵⁹. Відома його печатка із зображенням герба “Яструб”⁶⁰.

Іван і Андрій Красовські здобули освіту в Харківському колеґіумі, причому старший із них вивчав поетику в самого Григорія Сковороди і зберігав дружні стосунки з учителем і надалі⁶¹. З ліквідацією козацького устрою Іван

Малороссии, издаваемое под редакцией Н. П. Василенка. – Чернигов, 1908. – Вып. III. – С. 274–275; *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 567–568; *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини. – С. 439–440.

⁴⁷ ЦДІАК України. – Ф. 380. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 1376.

⁴⁸ Еліта Слобідської України. Списки козацької старшини 60-х рр. XVIII ст. / Пер. уряд., упоряд. С. П. Потапенко. – К.; Харків, 2008. – С. 353.

⁴⁹ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 7053. – Арк. 1.

⁵⁰ Про Татарчуків (Татарінових) див. детальніше: *Потапенко С. П.* Татарчуки (Татарчукові) – маловідомий слобідський старшинський рід // XXIV Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. “Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)”: (Вінниця, 1–2 черв. 2012 р.): Зб. матер. – Вінниця, 2012. – С. 225–231.

⁵¹ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 7046. – Арк. 1.

⁵² Еліта Слобідської України. – С. 49; НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 386, 387.

⁵³ *Маслійчук В. Л.* Провінція на перехресті культур... – С. 95.

* Усі шість перерахованих населених пунктів на сьогодні розташовані в межах Лебединського району Сумської області. Це відповідно такі села: Гудимівка Калюженської сільської ради; Рябушки Рябушківської сільської ради; Куличка, Будилка і Селище Будилківської сільської ради; Курган Курганської сільської ради.

⁵⁴ ЦДІАК України. – Ф. 1973. – Оп. 1. – Спр. 2104. – Арк. 17.

⁵⁵ *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 569.

⁵⁶ ЦДІАК України. – Ф. 1709. – Оп. 2. – Спр. 912. – Арк. 113 зв.

⁵⁷ Там само. – Ф. 1973. – Оп. 1. – Спр. 2104. – Арк. 32.

⁵⁸ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 394, 7053.

⁵⁹ Там само. – Спр. 392а, 392б.

⁶⁰ *Однороженко О.* Українська руська еліта Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. – К., 2011. – С. 338; *Лукомский В. К., Модзалевский В. Л.* Малоросійський гербовник. – СПб., 1914. – С. 84.

⁶¹ ЦДІАК України. – Ф. 1973. – Оп. 1. – Спр. 2104. – Арк. 17, 32; *Сковорода Г.* Повне збр. творів: У 2 т. – К., 1972. – Т. 2. – С. 488.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

продовжив службу в Сумському гусарському полку⁶², 5 липня 1770 р. вийшов у відставку і 31 березня 1771 р. був нагороджений чином поручика⁶³. Мешкав у Рябушках, де звів храм на честь свого покровителя Іоанна Предтечі⁶⁴. Андрій служив у тому ж Сумському полку⁶⁵. Параску віддали заміж за губернського реєстратора (пізніше – титулярного радника, лебединського повітового скарбника, повітового стряпчого) Гаврила Івановича Кучеринова⁶⁶.

Із сімох синів Івана Тимофійовича справжньої слави зажив Опанас (15.01.1782 – 18.05.1843). Опанувавши грамоту у пономарки місцевої церкви, він у 16 років вступив на службу унтер-офіцером до Бузького єгерського корпусу і зробив карколомну кар'єру, діставши у 1841 р. чин генерала від інфантерії. Відзначився у російсько-турецьких війнах 1806–1812 рр. і 1828–1829 рр., російсько-французькій війні 1812–1814 рр., російсько-перській війні 1826–1828 рр., був повним кавалером усіх військових відзнак Російської імперії⁶⁷. Як батько і старший брат Олександр*, Опанас був людиною побожною, опікувався рябушкинським храмом⁶⁸. Похований на території Києво-Печерської лаври біля Дальніх печер⁶⁹. Був одружений із

⁶² Материали для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства: (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний) в XVI–XVIII столетии / Сост. Д. И. Багалея. – Харьков, 1886. – Т. 1. – С. 338; НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 388. – Арк. 1.

⁶³ *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 569.

⁶⁴ *Филарет [Гумилевский Д. Г.]* Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 3: Уезды Ахтырский и Богодуховский, Сумский и Лебединский. – С. 468–470.

⁶⁵ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 394. – Арк. 1.

⁶⁶ Там само; *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 569.

⁶⁷ *Филарет [Гумилевский Д. Г.]* Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 3. – С. 470–471; *Затворницький Н. П.* Память о членах Военного совета. – СПб., 1907. – С. 156–159; *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 573–574; *Мальшикин С. А., Помазо А. А.* Красовский Афанасий Иванович // Отечественная война 1812 года: Биографический словарь. – М., 2011. – С. 162. Збереглися уривки зі щоденника О. І. Красовського та реляції про військові дії під його керівництвом, видрукувані наприкінці XIX – на початку XX ст.: Из записок генерал-адъютанта Красовского // Русский вестник. – 1880. – № 8. – С. 502–532; Дневник генерала Красовского 1826–1828 гг. (Из рукописей Воен. учен. ком. Гл. штаба) / Предисловие Е. В. // Кавказский сборник. – 1901. – Т. 22. – С. 1–68; прил.: Официальные письма и бумаги. – С. 37–38; Несколько дней // Московский телеграф. – 1828. – № 9. – Май. – С. 1–46; Письмо генерал-лейтенанта Афанасия Ивановича Красовского к генералу от инфантерии Александру Михайловичу Римскому-Корсаку // Северная пчела. – 1829. – № 126. – 19 окт.; Памятник в честь победы русских войск под Эчмиадзином. Письмо инженер-поручика Ивана Компанейского генералу Аф. Ив. Красовскому // Русская старина. – 1895. – № 4. – С. 190.

* Наголосимо на помилковому ототожненні Олександра Івановича Красовського із його повним тезкою – горезвісним російським цензором першої половини XIX ст. (*Зайченко В.* Новобілоусівська метрична книга та її персоналії. – С. 25). Саме останньому належать уривки щоденника за 1848–1849 рр., опубліковані свого часу в “Русской старине” (Дневник А. И. Красовского // Русская старина. – 1874. – Т. 9. – № 1. – С. 126–140).

⁶⁸ *Филарет [Гумилевский Д. Г.]* Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – Отд. 3. – С. 470.

⁶⁹ *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 574.

Дариною Андріївною Глазуною (29.06.1805 – 17.08.1855), яка походила з родини великих поміщиків Орловської губернії. Подружжя мало десяток дітей: синів Андрія (04.05.1822 – 02.06.1868), Опанаса (1829 – після 1868), Миколу (1830 – після 1857), Павла (1835 – після 1912), Василя (1841–1913), Петра (?–?), Івана (?–?) та доньок Олександрю (1816 – після 1862), Катерину (1819 – ?) і Дарину (1826 – після 1867)⁷⁰.

Найвідомішим серед цього покоління Красовських був Андрій Опанасович⁷¹. Його доля була ще бурхливішою за батькову. Блискучий початок поклато навчання в Пажеському корпусі, по закінченні якого його зарахували до одного з елітних столичних полків. У Петербурзі він познайомився і потоваришував із Тарасом Шевченком.

Наприкінці 1848 р. А. Красовський одружився з Марією Йосипівною Дебуаро (1824–1862), з якою народили трьох дітей: Дарину (1850 р. н.), Андрія (1851 р. н.) і Ганну (1857 р. н.)⁷². Під час Кримської війни він дістав тяжке поранення у груди, тривалий час лікувався, потім знову від'їхав до діючої армії. 30 жовтня 1858 р. одержав чин підполковника. У 1859 р. виїхав у подорож середземноморськими країнами, під час якої познайомився з Гарібальді. Восени 1859 р. був прикомандирований до Пажеського корпусу. У Петербурзі знову зустрічався з Т. Шевченком, спілкувався із П. Кулішем, М. Чернишевським, М. Добролюбовим, відвідував таємний гурток П. Макалінського. За тогочасними спогадами, він був любителем пригод, “ентузіастом, гарячим патріотом”, палким прихильником молоді і реформ, трохи наївним, але відданим сином Батьківщини і народу, так “наче спеціально був створений для незвичайних подвигів”⁷³.

Восени 1861 р. Андрій Опанасович повернувся до Києва викладати у Київському Володимирському кадетському корпусі. Десь у цей час відбулося остаточне зрушення у його поглядах в бік антисамодержавних й україно-

⁷⁰ Там само. – С. 579; *Марахов Г.* Страница революционного прошлого // Советская Украина. – 1959. – № 9. – С. 162; НБУВ.ІР. – Ф. III. – Спр. 29789. – Арк. 222 зв.; Спр. 29791. – Арк. 225–226 зв.

⁷¹ НБУВ.ІР. – Ф. X. – Спр. 17112. – 15 арк. У цій справі зберігається неопублікована стаття “Андрій Красовський” репресованого історика Михайла Гніпа, яка була подана до сьомої книги збірника “За сто літ” 1930 р. (*Панькова С., Шевчук Г.* “За сто літ”: Покажчик змісту // УАЩ. – К., 2006. – Вип. 10/11. – С. 251–252). Єдиною спеціальною опублікованою роботою про А. Красовського є дослідження: *Марахов Г. І.* Андрій Красовський – борець проти кріпосництва і самодержавства. – К., 1961. – 80 с. Слідчі справи А. Красовського та окремі його листи опубліковано: К біографії А. А. Красовського // Красный архив. – 1929. – Т. 37. – С. 230–236; *Быховский Н.* “Сон каторжника” и его автор // Литературное наследие. – 1936. – Т. 25. – С. 465, 469; Общественно-политическое движение на Украине в 1856–1862 гг. / Ред. кол. В. Королюк, Г. Марахов, С. Пилькевич. – К., 1963. – С. 259, 265–284, 287–294, 303–304, 320, 327; Общественно-политическое движение на Украине в 1863–1864 гг. / Ред. кол. В. Королюк, Н. Лещенко, Г. Марахов и др. – К., 1964. – С. 77–82, 135–138, 298–404.

⁷² Красовська Марія Йосипівна // *Марахов Г. І.* Т. Г. Шевченко в колі сучасників: словник персоналій. – К., 1976. – С. 62; *його ж.* Страница революционного прошлого... – С. 164.

⁷³ *Острогорский В.* Из истории моего учительства. Как я сделался учителем (1851–1864). – СПб., 1914. – С. 56–57.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

фільських. Він зближується із гуртком “хлопоманів” і Київською “Старою” громадою, бере участь в етнографічних експедиціях Київщиною, відвідує могилу Тараса Шевченка у Каневі, гостює у Варфоломія Шевченка в Корсуні й планує придбати там садибу. Навесні–влітку 1862 р. проводить агітацію серед селян на Корсунщині, покладаючи надії на загальноселянське повстання у зв’язку із введенням уставних грамот. Коли для придушення заворушень проти селян було направлено резервний батальйон Житомирського піхотно-го полку, А. Красовський написав відозвув до солдатів із закликами не виконувати наказу і, розмноживши її від руки, вранці 17 червня розкидав на території розташування полку. Наступного дня у його квартирі провели обшук і вилучили антиурядові матеріали, а вже у серпні його засудили до позбавлення дворянства і всіх станових прав та смертної кари через розстріл, яку за рішенням Олександра II (з яким вони були особисто знайомі) змінили на 12 років каторги і “політичну смерть”.

Не витримавши ганьби, у жовтні 1862 р. збожеволіла і померла дружина А. Красовського, а його самого, хворого на сухоти легень, було етаповано до Західного Сибіру. За сприяння рідних і з огляду на слабке здоров’я у листопаді 1867 р. йому дозволили жити на приватній квартирі за межами місця відбування покарання – Олександрівського залізорудного заводу під Нерчинськом. Тоді у нього визрів план втечі. 28 травня 1868 р. о шостій годині вечора він таємно поскакав у напрямку Китаю, однак план зірвався, і вже за кілька днів було виявлено його тіло.

3. Фамільні папери Красовських

У фонді II Інституту рукопису НБУВ папери Красовських представлені трьома групами документів.

Перша група сформована у теку із 15 справ⁷⁴. Судячи з опису⁷⁵, свого часу тека належала В. Модзалевському, а 10 грудня 1936 р. з колишнього Історико-археографічного інституту ВУАН її передали до відділу рукописів Бібліотеки АН УСРР (до 1936 р. – відділ рукописів Всенародної бібліотеки України, тепер – Інститут рукопису НБУВ⁷⁶). Швидше за все, видатному генеалогові документи були надані самими Красовськими (точніше, їхньою “чернігівською” гілкою, як буде показано нижче) й частково використовувалися ним під час підготовки відповідного розпису до “Малороссийского родословника”.

Подальший рух паперів, на нашу думку, можна відтворити наступним чином. Зі смертю В. Модзалевського у 1920 р. його архів, гадаємо, потрапив

⁷⁴ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17565–17578а. Про ці документи згадують С. Білокінь (*Белоконь С. Генеалогические материалы в архиве В. Л. Модзалевского // Археографический ежегодник за 1979 год. – М., 1981. – С. 271*) та О. Коваленко (*Коваленко О. Модзалевський Вадим Львович // Українські архівісти (XIX–XX ст.): Біобібліографічний довідник. – К., 2007. – С. 421*).

⁷⁵ “№№ 17565–17578а. 10.12.1936. Збірка В. Модзалевського – документи Красовських. 1632–1783.4.в. Оригінали і тогочасні копії. F^o4^o російською і українською мовами. 3 був. Історико-Археографічного Інститута АН УСРР. №№ 14 (15 документи)” (НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17565–17578а. Титул. арк.).

⁷⁶ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – 337 с.*

до Археографічної комісії ВУАН, одним із засновників якої він був⁷⁷. Із розгромом на початку 1930-х років історичних установ М. Грушевського, в тому числі й Археографічної комісії, їхні архіви успадкував Історико-археографічний інститут ВУАН. Останній проіснував усього десять місяців, і 17 листопада 1934 р. його ліквідували⁷⁸. Відомо, що в другому випуску “Записок Історико-археографічного інституту” мали бути надруковані щоденник і листування В. Модзалевського, з якими працював О. Оглоблин⁷⁹. Напевно, папери Красовських були відокремлені від решти архіву Історико-археографічного інституту у зв’язку з утворенням у липні 1936 р. Інституту історії України АН УСРР⁸⁰, і за кілька місяців вони опинилися у відділі рукописів Бібліотеки АН УСРР. На сьогодні архів Історико-археографічного інституту ВУАН зберігається в Науковому архіві Інституту історії України НАН України⁸¹. А тека Красовських, як бачимо, перебуває не в особовому фонді В. Модзалевського Інституту рукопису НБУВ (ф. XII)⁸², а серед документів загальноісторичного ф. II.

Як згадувалося вище, теку сформували папери, які належали “чернігівським” Красовським, а саме сину новобілоусівського сотника Михайла Йосиповича – бунчуковому товаришеві Якову Красовському, його дітям та онукам.

За інформацією В. Кривошеї, Яків Михайлович Красовський народився у 1712 р.⁸³ Найраніший документ зі згадкою про нього у теці – це оригінал “інструкції” Чернігівської полкової канцелярії значковому товаришеві Якову Красовському від 30 листопада 1739 р. про те, щоб він їхав до полкової, Новобілоусівської, Слабинської, Виблевської і Любецької сотень для взяття у тамтешніх сотенних урядів плати за наданий Чернігівському полку в 1738 р. Генеральною військовою артилерією порох; до “інструкції” додано регест отриманих коштів⁸⁴. Збереглася “рописка” 1740 р. про отримання якимось Петром Григоровичем “порохових денег” 5 руб. 20 коп. від значкового товариша Я. Красовського⁸⁵.

Два хронологічно наступні документи висвітлюють маєткові справи роду. Перший – це “указ” Чернігівської полкової канцелярії від 10 серпня 1743 р.

⁷⁷ *Оглоблин О.* Микола Василенко й Вадим Модзалевський // Український історик. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1966. – № 3–4 (11–12). – С. 25; *Кіржаєв С. М.* Археографічна комісія ВУАН (1918–1934): внесок у розвиток археографії в Україні: Дис. ... канд. іст. н. – К., 1994. – С. 32. У 1925 р. матеріали архіву В. Модзалевського упорядковувала К. Лазаревська (Там само. – С. 78).

⁷⁸ *Юркова О. В.* Історико-археографічний інститут ВУАН: Десять місяців діяльності // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 2000. – № 5. – С. 268–305.

⁷⁹ Там само. – С. 286. Див. також: *Оглоблин О.* Микола Василенко й Вадим Модзалевський.

⁸⁰ *Коваль М. В., Рубльов О. С.* Інститут історії України НАН України: перше двадцятиріччя (1936–1956 рр.) // Український історичний журнал. – К., 1996. – № 6. – С. 52.

⁸¹ *Юркова О. В.* Історико-археографічний інститут ВУАН... – С. 270.

⁸² *Клименко І. В.* Модзалевський Вадим Львович // Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник. – К., 2002. – С. 371–375.

⁸³ *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини. – С. 440.

⁸⁴ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17567. – 3 арк.

⁸⁵ Там само. – Спр. 17565. – 1 арк.

Я. Красовському з'явитися в полковій канцелярії наступного дня з приводу позову вдови Тимофія Булавки Софії щодо ґрунтів у с. Новому Білоусі⁸⁶. Другий – “отказ” Я. Красовському у володінні двором із хатою (“свѣтлица с комнатою и сѣнцами, ганками и горницею з садом”) та ґрунтами, купленими покійним новобілоусівським сотником Іваном Булавою у вдови Параски Лозової, котрі відтепер мають бути передані дітям Софії Булавки – значковому товаришеві Чернігівського полку Антонію Булавці з сестрами Ганною та Єфросинією⁸⁷.

Ще два документи стосуються служби Якова Михайловича. “Откровенним указом” Чернігівської полкової канцелярії від 13 липня 1747 р. новобілоусівського сотника Дем'яна Малинського було відсторонено від уряду, а на час проведення слідства з приводу утисків ним підлеглих козаків та непослуху полковій канцелярії і до вирішення справи у Генеральній військовій канцелярії керувати сотнею призначено Я. Красовського із сотенною старшиною⁸⁸. А з “виписі”, даної 31 серпня 1752 р. з Чернігівського полкового суду чернігівському протопопові о. Григорію Мазитовичу з поданої ним скарги на чернігівського полкового суддю Єлисея Рашку щодо заборгованих останнім грошей, дізнаємося, що значкові товариші Яків Красовський і Микола Мокрієвич 26 липня того року провели оцінку роївських ґрунтів осавула Рашки і передали їх у тимчасове володіння о. Григорію як компенсацію до часу повернення боргу⁸⁹.

Із наступної справи стає відомо, що у 1768 р. за борги роївська маєтність Єлисея Рашки була розпродана з публічного торгу⁹⁰. Покупцями виступили Яків Красовський та брати бунчукові товариші Іван і Йосип Рашевські⁹¹. 20 червня 1771 р. І. Рашевський продав свою частину Я. Красовському за 300 руб.⁹².

Восени того ж 1771 р. вже абшитованому бунчуковому товаришеві Я. Красовському з Чернігівської полкової канцелярії наказувалося стежити за належним утриманням протичумних караулів у селах Новобілоусівської сотні та щоденно про це рапортувати⁹³.

4 червня 1777 р. земський суд Чернігівського повіту “откритим листом” повідомляв Я. Красовського про те, що військовий товариш Микола Соколовський готовий віддати йому встановлену Генеральним військовим судом суму 1000 руб. за “Устимовичевские добра” впродовж найближчих двох тижнів⁹⁴. Зберігся і “реестр, сколько имено и каких вещей увезено в дом

⁸⁶ Там само. – Спр. 17569. – 2 арк.

⁸⁷ Там само. – Спр. 17568. – 2 арк.

⁸⁸ Там само. – Спр. 17571. – 2 арк.

⁸⁹ Там само. – Спр. 17570. – 6 арк.

⁹⁰ Там само. – Спр. 17572. – Арк. 1–2.

⁹¹ Про Рашок (Рашевських) докладніше див.: *Модзалевский В. Л.* Рашевские // *Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник. – К., 1914. – Т. 4: П–С. – С. 257–274; *Заруба В. М.* Козацька старшина Гетьманської України... – С. 804; *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини. – С. 610–612.

⁹² НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17572. – Арк. 3–5 зв.

⁹³ Там само. – Спр. 17576. – 2 арк.

⁹⁴ Там само. – Спр. 17574. – 2 арк.

бунчукового товарища Якова Красовського” від 27 березня 1780 р. зі стислим переліком рухомого майна⁹⁵.

Ще два документи пов’язані із сином Якова Михайловича Петром (народився 1755 р. – помер після 1811 р.)⁹⁶. Ордером бунчукового товарища Василя Адамовича від 20 липня 1781 р. “г[осподи]ну правящему сотнѣ Ройской Петру Красовскому” наказувалося не використовувати столяра Семена Савицького, найнятого на “казенну” роботу в м. Городні, для ремонту будинку військового товарища Рашевського⁹⁷. А в указі Чернігівського повітового суду від 4 травня 1783 р. йшлося про участь військового товарища П. Красовського в межуванні Чернігівського повіту⁹⁸.

Та найцікавішим джерелом є, безперечно, “жалоба” Петра Красовського (уже як дворянина, поручика) на ім’я імператора Олександра I, подана до повітового Чернігівського земського суду в березні 1803 р. з приводу розподілу батькових маєтностей у селах Роїще і Великій Висі з племінником Іваном Васильовичем⁹⁹. Як завжди трапляється у таких випадках, документ містить генеалогічний екскурс і суттєво розширює коло ідентифікованих представників роду. Отже, дізнаємося, що Яків Михайлович Красовський був одружений двічі: перша дружина Уляна Стороженко (померла до 1743 р.)¹⁰⁰; друга – Уляна Іванівна Янушкевич (по матері з чернігівського роду Товстолісів, померла до 1778 р.). Названо сімох його дітей: Марія (була одружена з поручиком Степаном Дмитрашкою-Райчею), Анастасія (за сотником Михайлом Шумом), Петро, Гаврило (бездітний), поручик Василь (був одружений із Марією Молявкою, тяжко хворів, помер 27 березня 1787 р.), Катерина, Уляна. Яків Михайлович помер у 1778 р. Його син Василь мав двох дітей: сина Івана (народився 30 липня 1783 р.) і доньку Параску, якими по смерті батька опікувалося мати. У подальшому Іван Васильович здобув чин колезького реєстратора, служив возним Чернігівського підкоморського суду і судився з дядьком Петром за дідові маєтності¹⁰¹. Однак викликає подив той факт, що ця інформація не знайшла відображення у розписі Красовських у “Малороссийском родословнике”: там відсутні точні дати смерті Якова Михайловича і Василя Яковича, інформація про два шлюби Я. Красовського, уміщено неповний перелік його дітей¹⁰². На пояснення такої ситуації можемо припустити лише, що “жалоба” потрапила до рук В. Модзалевського тоді, коли розпис уже було підготовлено і на той момент внести відповідні уточнення вчений не міг.

Нарешті, два документи вибиваються із загального складу теки. Перший – копія “упадового облику” козаків с. Кистри Шептаківської сотні

⁹⁵ Там само. – Спр. 17573. – 1 арк.

⁹⁶ *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 569–570; *Кривошея В. В.* Козацька старшина Гетьманщини. – С. 440.

⁹⁷ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17577. – 1 арк.

⁹⁸ Там само. – Спр. 17578а. – 2 арк.

⁹⁹ Там само. – Спр. 17578. – 4 арк.

¹⁰⁰ Про це згадка: Там само. – Спр. 17569. – 2 арк.

¹⁰¹ Там само. – Спр. 17578. – 4 арк.

¹⁰² *Модзалевский В. Л.* Красовские. – С. 568–570, 576–577.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

Стародубського полку Єлисея і Якова Фескових від 23 липня 1777 р. про те, що вони здають в оренду сінокіс до 6 грудня того року за 35 руб. в економію генерального судді Іллі Журмана¹⁰³. Згодом ця копія осіла у приватному архіві “чернігівських” Красовських у зв’язку зі службою Петра Яковича чи то під час генерального межування, чи то земським ісправником Чернігівського повіту і підкоморієм у поземельних суперечках місцевих поміщиків¹⁰⁴.

Другий документ уміщує три коротенькі виписки під заголовком “Копія з привілея королевского и экстрактов з книг Кіевских”¹⁰⁵ щодо нібито маєтностей Красовських на Чернігівщині. Поява цих виписок, швидше за все, була пов’язана із гарячковими пошуками Яковом Михайловичем і, особливо, Петром Яковичем “надійних” доказів їхніх прав на володіння маєтностями, а значить, і на здобуття дворянського статусу, з чим зіштовхнулася українська “нова шляхта” наприкінці XVIII ст. За тих обставин “рейди” актовими книгами річпосполитських часів, що зберігалися на Правобережній Україні, з метою віднайти бодай якийсь збіг із зафіксованими в них шляхетськими прізвищами були, як відомо, одним із найпопулярніших способів вирішення проблеми. Дійсною спорідненістю ніхто не переймався.

Власне, це і спостерігаємо у випадку з Красовськими. Із не дуже читабельного тексту виписок можна зрозуміти, що в них ідеться про надання Миколаю Красковському (а не Красовському!) 13 січня 1632 р. королівського привілею “на кгрунта Веняковские” вздовж Чернігівського шляху. Це надання було підтверджено (?) Мойсею і Богусеві Іошевичам Красковським у справі з Миколаєм Красковським 22 червня 1646 р. та 11 січня 1648 р.¹⁰⁶

Інакше кажучи, “чернігівські” Красовські намагалися притягти “за вуха” маєткові справи зовсім іншого, не спорідненого з ними, але шляхетського роду. Про Юшкевичів-Красковських відомо, що це був зем’янський рід з-під Любеча, представники якого володіли маєтностями, зокрема й “Красковським островом”, ще з перших десятиліть XVII ст., а пізніше справляли козацьку службу в Любецькій сотні Чернігівського полку¹⁰⁷. Юшкевичі-Красковські послуговувалися гербом “Наленч” (“Nalecz”)¹⁰⁸, на відміну від Красовських, з яких, нагадаємо, Тимофій Михайлович користувався гербом “Яструб” (“Jastrzębiec”)¹⁰⁹. Тож жодних більш-менш вагомих підстав для твердження про спорідненість цих родів не було (і досі немає).

Завершуючи огляд справ теки, додамо, що вміщені в ній документи цікаві під кутом зору дослідження козацької геральдики і сфрагістики. Виявлено

¹⁰³ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17575. – 1 арк.

¹⁰⁴ Модзалевский В. Л. Красовские. – С. 569–570.

¹⁰⁵ НБУВ.ІР. – Ф. II. – Спр. 17566. – 1 арк.

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Кондратьев І., Кривошея В. Нариси історії Чернігівщини: Любеч. – К., 1999. – С. 104–109; Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка... – С. 472–474; Кондратьев І. Набуття нащадками любецької шляхти російського дворянства // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту. – Чернігів, 2006. – Вип. 33. – С. 40.

¹⁰⁸ Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник. – С. 209.

¹⁰⁹ Однороженко О. Українська руська еліта Середньовіччя і раннього Модерну... – С. 338.

чотири відбитки печатки Чернігівської полкової канцелярії¹¹⁰ та відбитки трьох особових печаток – значкового товариша Олексія Зухаревського (?)¹¹¹, бунчукових товаришів Івана Рашевського¹¹² та Стефана Бутовича¹¹³.

Другу групу родинних паперів Красовських у ф. П Інституту рукопису НБУВ становить тека із 48 документів під назвою “Земельні документи полк[ового] обозного Слобідського Сумськ[ого] полку Тим[офія] Мих[айловича] Красовського та інш[их] на сс. Селище і Будилки за 1728–1795 рр. (копії та оригінали) із Лебединського нижн[ього] зем[ського] суду”¹¹⁴. На всіх документах теки знаходимо відбиток печатки Всенародної бібліотеки України. У цьому випадку, вочевидь, маємо справу з підбіркою масткових актів “слобідських” Красовських, яка сформувалася в результаті судових суперечок між нащадками обозного Тимофія Михайловича за спадок, а у 1920-х чи на початку 1930-х років була передана до відділу рукописів згаданої бібліотеки.

26 справ теки – це копії купчих за 1728–1771 рр.¹¹⁵, причому дві копії продубльовано¹¹⁶. Стосовно факту відкладення саме копій припускаємо, що вони могли бути зняті під час подачі справи до Лебединського нижнього земського суду. Однак не варто скидати з рахунку і того, що копії могли зберігатися у молодшій гілці роду, тоді як оригінали, зазвичай, належали до спадку старшої.

Із них 18 справ стосуються операцій купівлі, здійснених Тимофієм Михайловичем Красовським протягом 1728–1763 рр.¹¹⁷. Продавцями виступають місцеві мешканці, переважно козаки, а предметом продажу – орні ділянки, ліси, ставки, пасовиська, привласнені свого часу на праві займанщини (“старозаймочним правом”)*. Найраніша купча – від 2 серпня 1728 р. – “застає” Тимофія Михайловича лебединським сотником¹¹⁸ (до часу його сотникування належать ще дві купчі¹¹⁹), а вже купча від 28 червня 1749 р.¹²⁰, як і решта 15 справ, стосуються його перебування на уряді сумського полкового обозного. Причому купча від 5 травня 1763 р. є наразі найпізнішим документом, в якому фігурує ще живий Т. Красовський¹²¹.

¹¹⁰ НБУВ.ІР. – Ф. П. – Спр. 17567. – Арк. 1 зв.; Спр. 17569. – Арк. 2 зв.; Спр. 17570. – Арк. 6 зв.; Спр. 17571. – Арк. 2 зв.

¹¹¹ Там само. – Спр. 17568. – Арк. 2 зв. Прізвище відчитано неточно.

¹¹² Там само. – Спр. 17572. – Арк. 1 зв.

¹¹³ Там само. – Арк. 2.

¹¹⁴ Там само. – Спр. 7019–7066 (титульний арк.).

¹¹⁵ Там само. – Спр. 7020–7046.

¹¹⁶ Там само. – Спр. 7025 і 7045; 7040 і 7044.

¹¹⁷ Там само. – Спр. 7020–2022, 7026, 7027, 7029, 7030, 7032, 7033, 7035, 7037–7040, 7042–7044, 7046.

* Це право було закріплене за українськими переселенцями на Слобожанщину царськими грамотами у другій половині XVII ст. і належало до їхньої так званої “черкаської обькности”.

¹¹⁸ НБУВ.ІР. – Ф. П. – Спр. 7046. – 1 арк.

¹¹⁹ Там само. – Спр. 7020, 7021.

¹²⁰ Там само. – Спр. 7022. – 1 арк.

¹²¹ Там само. – Спр. 7038. – 1 арк.

Ще 7 справ відображають купівлі, здійснені протягом 1748–1756 рр. сумським підпрапорним Іваном Івановичем Татариним¹²². Вище згадувалося про те, що Тимофій Красовський був одружений з онукою сумського полкового хорунжого Федора Татарчука (Татарінова). Вважаємо, що Іван Іванович був швагром Тимофія Михайловича і таким чином був долучений до маєткових справ Красовських.

Нарешті, одна справа стосується купівлі 30 вересня 1771 р. поміщиком Сумської провінції Слобідсько-Української губернії Іваном Тимофійовичем Красовським угідь (“черной лес з дубровою и сенокосом мерою десеть десятин”) поблизу с. Будилки у священника с. Комарівки Охтирської провінції Нестора Єфим’єва¹²³.

Зауважимо, що в контексті тогочасних реалій під “купівлею” насправді йшлося про захоплення можновладним і впливовим сумським полковим обозним та його найближчими родичами угідь, які належали “простим” полчанам. Упадає в око, що скуповувалися (а, по суті, захоплювалися) землі планомірно, ділянка за ділянкою, “заокруглюючи” маєтності Красовських в околицях Будилки і Селища. Недарма ж найуживанішою формулою на позначення меж тієї чи іншої ділянки було “смежно с полями ево, абозного”¹²⁴.

Ще 5 справ теки висвітлюють маєткові питання. Це два “полюбовні розводи” 1769 р. між Іваном Тимофійовичем і його сусідами з приводу добровільного обміну ділянками¹²⁵; відомість про угіддя Параски Тимофіївни поблизу с. Озак 1783 р. (містить генеалогічну інформацію, яка підтверджує спорідненість Красовських із Татарчуками (Татариними))¹²⁶; недатований реєстр продавців землі під хутором Рябушками¹²⁷; “сказка” старожилів Лебедина 1770 р. про те, що лісом “Котляревщиною” володів Т. М. Красовський, а потім його син Іван¹²⁸.

Ще в одній справі Красовські згадуються безпосередньо. Мова йде про копію духівниці мешканця с. Селища Лук’яна Сердюка від 25 липня 1728 р., складеної “за вѣдома лебединского сотника Тимофія Михайловича Красовского”¹²⁹.

16 справ теки прямо Красовських не стосуються. Лишається тільки здогадуватися, яким чином вони могли потрапити до їхнього приватного архіву: в результаті службової діяльності представників роду чи внаслідок якихось не відомих нам маєткових операцій. Ось перелік цих документів: чернетка родовідного розпису “Род Головин” на 4 коліна¹³⁰; “опись” майна Івана Арезова (Крезова?), яке залишилося по його смерті малолітнім дітям, 1765 р.¹³¹;

¹²² Там само. – Спр. 7023–7025, 7028, 7034, 7036, 7045.

¹²³ Там само. – Спр. 7041. – 1 арк.

¹²⁴ Там само. – Спр. 7030, 7039, 7034, 7035 і ін.

¹²⁵ Там само. – Спр. 7047, 7048.

¹²⁶ Там само. – Спр. 7053. – 2 арк.

¹²⁷ Там само. – Спр. 7049. – 1 арк.

¹²⁸ Там само. – Спр. 7051. – 1 арк.

¹²⁹ Там само. – Спр. 7019. – 2 арк.

¹³⁰ Там само. – Спр. 7031. – 2 арк.

¹³¹ Там само. – Спр. 7062. – 1 арк.

“мировое писмо” між мешканцями Рябушок Парфеном Бурлюком і Василем Івченком 1770 р.¹³²; “сказка” старожилів Будилки про володіння орною ділянкою в урочищі поблизу Сагайдачного шляху протопопом тієї ж слободи Науменком 1770 р.¹³³; “прошеніє” на ім’я імператриці від військового обивателя слободи Межиріччя Дениса Федорченка про повернення йому за рішенням Лебединського нижнього земського суду незаконно захопленої землі межиріччя Михайлівської церкви священиком Севастіаном 1793 р.¹³⁴; “прошеніє” в Лебединський нижній земський суд від поміщика Івана Миклашевського від 16 червня 1794 р. про повернення його підданому Федору Сіроку викрадених волів¹³⁵; “прошеніє” на ім’я імператриці від казенного обивателя слободи Ворожби Корнія Кліща від 20 липня 1794 р. про стягнення з поміщика Павла Даценка п’яти кіп жита згідно з їхньою попередньою домовленістю¹³⁶; “объявленіє” у Лебединський нижній земський суд від малолітнього Леонтія Плетенева про призначення йому опікуном родича Олексія Краснова у зв’язку зі смертю батька 1794 р.¹³⁷; “прошеніє” на ім’я імператриці лебединця Володимира Санжаровського з приводу суперечок із братом Максимом щодо успадкованого лісу 1794 р.¹³⁸; “объявленіє” у Лебединський нижній земський суд від поміщика, сержанта Старооскольського піхотного полку Василя Константинова про розслідування незаконної вирубки його лісу 1794 р.¹³⁹; недатований перелік речей, виданих із описаної маєтності Євдокією та Іваном Кручинами¹⁴⁰; “объявленіє” в Лебединський нижній земський суд від Василя Жилцова, прикажчика поміщика Івана Бурого, з проханням розслідувати незаконну вирубку лісу господаря 1795 р.¹⁴¹ та свідчення свідків із цього приводу¹⁴²; три справи родини Влісок (Вліскових) щодо їхніх маєтностей із розлогою генеалогічною інформацією про цей рід¹⁴³.

Нарешті, у третю групу об’єднуємо 57 одиничних справ, розсипаних по ф. II Інституту рукопису НБУВ. Ці документи також належали “слобідським” Красовським. Швидше за все, їх було вилучено з маєтностей під Лебедином у 1920-х роках і передано до рукописного відділу Всенародної бібліотеки України.

55 справ становлять купчі. Із них 22 одиниці – купчі, здійснені Тимофієм Михайловичем Красовським на уряді сумського полкового обозного протягом 1746–1763 рр.¹⁴⁴. Ще 24 купчі за 1748–1756 рр. оформлено на сумського

¹³² Там само. – Спр. 7050. – 1 арк.

¹³³ Там само. – Спр. 7052. – 1 арк.

¹³⁴ Там само. – Спр. 7054. – 1 арк.

¹³⁵ Там само. – Спр. 7055. – 1 арк.

¹³⁶ Там само. – Спр. 7058. – 1 арк.

¹³⁷ Там само. – Спр. 7059. – 1 арк.

¹³⁸ Там само. – Спр. 7060. – 1 арк.

¹³⁹ Там само. – Спр. 7061. – 1 арк.

¹⁴⁰ Там само. – Спр. 7063. – 1 арк.

¹⁴¹ Там само. – Спр. 7065. – 1 арк.

¹⁴² Там само. – Спр. 7066. – 1 арк.

¹⁴³ Там само. – Спр. 7056, 7057, 7064.

¹⁴⁴ Там само. – Спр. 131–134, 150, 151, 156–158, 230, 249, 296, 297, 300, 302–304, 343, 345, 386, 387, 393.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

підпрапорного Івана Івановича Татарінова¹⁴⁵, при цьому одна купча відкла-лася в оригіналі та копії¹⁴⁶. У 5-ти купчих за 1756–1778 рр. покупцем висту-пає Іван Тимофійович Красовський¹⁴⁷, а в одній купчій за 1769 р. він продає куплений батьком “прозиваемый Усовской, он же і Падалковской, сенокосной луг с разною рошею помер чєтыри десятины” за 10 руб.¹⁴⁸. Одна купча по-шкоджена, що унеможливує ідентифікацію покупця і продавця¹⁴⁹. У всіх угодах предметом купівлі виступають угіддя поблизу Лебедина (“в Лебедин-ских дачах”), у тому числі по хуторах Рябушках, Гудимівщині, Куличці. Контингент продавців той самий – передовсім, місцеві козаки.

Окремо слід згадати купчу від 17 липня 1775 р., якою сумська поміщиця Агафія Дем’янівна Красовська продавала своєму племінникові Лук’яну Тим-ченку “[...] собственное свое имене, принадлежащая мне послѣ мужа моего покойного бывшего Сумскаго казачьего полку полкового обозного Тимофея Михайлова сына Красовского имени, состоящаго Сумской правинці в Ле-бединском уездѣ в разных местах в селах и в деревнях [...]” за 400 руб.¹⁵⁰. Саме цей документ дозволив нам висловити припущення про два шлюби Тимофія Михайловича.

Одна справа зафіксувала “полюбовный развод” від 20 жовтня 1766 р. між вдовою Зиновією Дрозденко та Іваном Тимофійовичем Красовським щодо угіддя “Дроздовщина” в Рябушках¹⁵¹.

Останню справу розсипу становить “зделочная запись” від 3 березня 1768 р. між Параскою Тимофіївною та її братами Іваном і Андрієм Тимофі-йовичами Красовськими щодо розподілу нерухомого майна, яке лишалось у спільному володінні по смерті батька¹⁵². “Полюбовно” брати виокремили сестрі хутір Гудимівщину і село Озак із підданими та усіма угіддями, кілька млинів поблизу Лебедина, будинок у самому місті та “сорок четвертей гото-вого хлеба”, передавши їй на все “крепости подлинныє”¹⁵³. Остання заувага, як і згадка про угіддя, “во владении доставшееся по крепостям от разных чинов”¹⁵⁴, підтверджує думку про те, що масткові акти цілеспрямовано збе-рігалися у приватному архіві “слобідських” Красовських.

Підбиваючи проміжні висновки, зауважимо, що у ф. II Інституту руко-пису НБУВ загалом опрацьовано 120 справ за 1728–1803 рр., із яких 81-ну одиницю становлять купчі “слобідської” гілки роду. Переважна більшість документів (73 одиниці) відклалася в оригіналах. Стан збереженості джерел добрий. Їхній інформаційний потенціал полягає, передовсім, у можливості

¹⁴⁵ Там само. – Спр. 152, 153, 155, 159, 160, 228, 255, 337–342, 344 (I), 346–348, 359, 360, 362–365.

¹⁴⁶ Там само. – Спр. 154, 344 (II).

¹⁴⁷ Там само. – Спр. 367, 368, 383, 391, 392б.

¹⁴⁸ Там само. – Спр. 389. – 1 арк.

¹⁴⁹ Там само. – Спр. 305. – 1 арк.

¹⁵⁰ Там само. – Спр. 392а. – 1 арк.

¹⁵¹ Там само. – Спр. 388. – 1 арк.

¹⁵² Там само. – Спр. 394. – 2 арк.

¹⁵³ Там само. – Арк. 1.

¹⁵⁴ Там само.

відстежити формування маєткових комплексів Красовських та уточнити біографічні й генеалогічні відомості про рід.

Огляд фамільних паперів Красовських був би неповним без згадки про епістолярій, виявлений в Інституті рукопису НБУВ. Мова йде про листування нащадків Тимофія Михайловича – дружини його онука Опанаса Івановича Дарії Андріївни, її синів Опанаса й Андрія та доньки Дарії між собою та з київським, волинським і подільським генерал-губернатором 1837–1852 рр. Дмитром Бібіковим.

27 листів за 1847–1862 рр. написано російською мовою з окремими вкрапленнями французької¹⁵⁵. Усі листи відклалися в автографах, окрім одного, авторизованого Д. А. Красовською, але написаного іншою рукою¹⁵⁶ (на схилі літ жінка погано бачила і писала дуже некаліграфічно, що визнавала сама: “Я пишу, как слепая курица, ошупью и ничего не вижу”¹⁵⁷).

Найбільшу частину – 16 одиниць – становлять листи Дарії Андріївни до Дмитра Бібікова¹⁵⁸. Ще 2 одиниці – листи Дарії Опанасівни до того ж адресата¹⁵⁹. Власне, повноцінними листами з відповідним формуляром і усталеними зворотами ці джерела назвати не випадає. Це, швидше, дружні записки без зайвих стилістичних формальностей украй інтимного змісту (про хворобу Дарії Андріївни, її непрості стосунки із сином Андрієм, про пошуки “сабачки, чтобы была малинькая”, для Дарії Опанасівни тощо).

У той же час листи синів Д. А. Красовської – Андрія і Опанаса – до Д. Бібікова хоча так само стосуються родинних справ (просування по службі, купівля маєтностей, імовірний шлюб сестри Дарії), однак витримують тогочасний епістолярний етикет¹⁶⁰. “Фамільярність” Дарії Андріївни і Дарії Опанасівни у бік можновладного Бібікова, як і очевидну повагу до нього з боку Андрія і Опанаса Опанасовичів (“я привык любить и уважать Вас как отца”, – писав Андрій Красовський¹⁶¹) слід пояснювати багатолітньою

¹⁵⁵ Там само. – Ф. III. – Спр. 28056. – Арк. 65–65 зв.; Спр. 28118. – Арк. 147–148 зв.; Спр. 28167. – Арк. 216; Спр. 28195. – Арк. 261–264; Спр. 28402. – Арк. 84–85; Спр. 28426. – Арк. 126–127; Спр. 28469. – Арк. 194–195; Спр. 28537. – Арк. 298–299 зв.; Спр. 28632. – 2 арк.; Спр. 28654. – 2 арк.; Спр. 28670. – 2 арк.; Спр. 28677. – 2 арк.; Спр. 28806. – Арк. 137; Спр. 29242. – Арк. 37–38; Спр. 29391. – Арк. 73–73 зв.; Спр. 29498. – Арк. 254–254 зв.; Спр. 29537. – Арк. 319; Спр. 29619. – Арк. 466–466 зв.; Спр. 29789. – Арк. 222–223; Спр. 29791. – Арк. 225–226 зв.; Спр. 29880. – Арк. 370–371 зв.; Спр. 29916. – Арк. 430–430 зв.; Спр. 29469. – Арк. 201–202; Спр. 30281. – Арк. 72; Спр. 30444. – Арк. 11–11 зв.; Спр. 30678. – Арк. 213–214 зв.; Спр. 30983. – Арк. 150–151 зв.

¹⁵⁶ Там само. – Спр. 29791. – Арк. 225–226 зв.

¹⁵⁷ Там само. – Спр. 29916. – Арк. 430.

¹⁵⁸ Там само. – Спр. 28056. – Арк. 65–65 зв.; Спр. 28118. – Арк. 147–148 зв.; Спр. 28167. – Арк. 216; Спр. 28195. – Арк. 261–264; Спр. 28402. – Арк. 84–85; Спр. 28426. – Арк. 126–127; Спр. 28469. – Арк. 194–195; Спр. 28537. – Арк. 298–299 зв.; Спр. 28806. – Арк. 137; Спр. 29537. – Арк. 319; Спр. 29619. – Арк. 466–466 зв.; Спр. 29789. – Арк. 222–223; Спр. 29916. – Арк. 430–430 зв.; Спр. 29469. – Арк. 201–202; Спр. 30281. – Арк. 72; Спр. 30444. – Арк. 11–11 зв.

¹⁵⁹ Там само. – Спр. 29391. – Арк. 73–73 зв.; Спр. 29498. – Арк. 254–254 зв.

¹⁶⁰ Там само. – Спр. 28632. – 2 арк.; Спр. 28654. – 2 арк.; Спр. 28677. – 2 арк.; Спр. 29242. – Арк. 37–38; Спр. 30678. – Арк. 213–214 зв.; Спр. 30983. – Арк. 150–151 зв.

¹⁶¹ Там само. – Спр. 30678. – Арк. 213 зв.

Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції...

дружбою між генералами Опанасом Івановичем Красовським та Дмитром Гавриловичем Бібіковим ще з часів російсько-французької війни 1812–1814 рр. Тож по смерті товариша в 1843 р. київський генерал-губернатор і опікувався його численною родиною.

Окрім того, відклався лист Андрія Опанасовича до матері від 31 березня 1849 р., написаний у складний період їхніх стосунків після його не схваленого матір'ю шлюбу¹⁶². У листі Опанаса Опанасовича від 20 вересня 1853 р. до якогось Михайла Володимировича йдеться про скрутне фінансове становище молодого офіцера і його плани з огляду на це покинути службу¹⁶³. Нарешті, листом 1853 р. Дарія Андріївна просила тогочасного начальника штабу військово-навчальних закладів Російської імперії Якова Ростовцева про сприяння у влаштуванні сина Василя до Київського Володимирського кадетського корпусу¹⁶⁴.

* * *

Таким чином, виявлені нами у фондах Інституту рукопису НБУВ документи дають змогу стверджувати про існування у XVIII – на початку XX ст. фамільного архіву українського старшинського і дворянського роду шляхетського походження Красовських. Цей архів складався із двох родових архівів – Красовських “чернігівської” та “слобідської” гілок. Основним місцем зберігання архівалій у першому випадку був маєтковий комплекс у с. Новий Білоус під Любечем, а в другому – родинне гніздо у с. Рябушках поблизу Лебедина. Частина архіву на Слобожанщині могла осісти в с. Озаку чи с. Гудимівщині. Документи підтверджували маєткові (а значить, і соціальні) права роду, в чому полягала їхня утилітарна цінність і завдяки чому вони зберігалися упродовж кількох поколінь. Типовою для приватних архівів того часу була нерозділеність службової і власне приватної документації. Родинний епістолярій виявлено частково за XIX ст. Насамкінець додамо, що регести виявлених маєткових актів і листування Красовських ми плануємо невдовзі опублікувати окремим археографічним виданням.

Світлана Потапенко (Київ). **Фамільний архів Красовських: спроба реконструкції: (За матеріалами фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського).**

На основі документів, виявлених у ф. II “Історичні матеріали” та ф. III “Листування” Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, здійснено спробу реконструювати фамільний архів старшинсько-дворянського роду Красовських. Висловлено припущення, що фамільне рукописне зібрання формувалося протягом XVIII – початку XX ст. і складалося з двох родових архівів – Красовських “чернігівської” та “слобідської” гілок. Переважну більшість документів становили маєткові акти, які були запорукою збереження високого соціального статусу роду. Уточнено біографічні й генеалогічні відомості про рід.

Ключові слова: фамільний архів, Красовські, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

¹⁶² Там само. – Спр. 28670. – 2 арк.

¹⁶³ Там само. – Спр. 29880. – Арк. 370–371 зв.

¹⁶⁴ Там само. – Спр. 29791. – Арк. 225–226 зв.

Светлана Потапенко (Киев). **Фамильный архив Красовских: попытка реконструкции: (На материалах фондов Института рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского).**

На основе документов, обнаруженных в ф. II “Исторические материалы” и ф. III “Переписка” Института рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, предпринята попытка реконструировать фамильный архив старшинско-дворянского рода Красовских. Выдвинуто предположение, что фамильное рукописное собрание формировалось на протяжении XVIII – начала XX веков и состояло из двух родовых архивов – Красовских “черниговской” и “слободской” ветвей. Подавляющее большинство документов составляли имущественные акты, гарантировавшие высокий социальный статус рода. Уточнена биографическая и генеалогическая информация о Красовских.

Ключевые слова: фамильный архив, Красовские, Институт рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского.

Svitlana Potapenko (Kyiv). **The Krasovsky Family’s Archive: An Attempt at Reconstruction: (Based on the Collections at the Institute of Manuscripts at the Volodymyr Vernadsky National Library of Ukraine).**

The author’s study provides a reconstruction of the Krasovsky family’s archive using documents from fonds nos. II (“Historical materials”) and III (“Correspondence”) of the Institute of Manuscripts of the Volodymyr Vernadsky National Library of Ukraine. It is presumed that this archive was formed during the period from the eighteenth to the early twentieth centuries. The whole archive consists of two family archives which belonged to the Krasovskys’ from the Chernihiv region and to their allied family branch from the Sloboda Ukraine. Most documents are related to the property of the family and indicate its high social status. Biographical and genealogical data are also clarified in the article.

Key words: family archive, Krasovsky, Institute of Manuscripts of the Volodymyr Vernadsky National Library of Ukraine.